

STADSHOLMEN

KNAPERSTA 1 ”GRÅBO”

Knaperstavägen 1-3

LÅNGHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter.

Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 BOSTADSHUSET

"GRÄBO" ÅR 1967. PÅ FOTOT SYNS DE URSPRUNGLIGA SPRÖJSADE FÖNSTREN. FOTO: LENNART AF PETERSENS. SSMF0918045.

Fastigheten är bebyggd med en arbetarbostad för personalen vid Långholmens fängelse. Huset som i folkmun kom att kallas "Gråbo" uppfördes under 1920-talet efter ritningar av arkitekt Gustaf Lindgren.

Byggnaden bevarar sin ursprungliga volym, takfall och fasadfält av sprit- och slätputs. De ursprungliga spröjsade fönstren och trapphusportarna har dock ersatts av sentida. Lägenheterna speglar fängelsepersonalens bostadsförhållande från 1920-talet fram till 1975 då fängelset avvecklades och är välbevarade med tidstypiska detaljer såsom trägol, fyllningsdörrar, foder, lister och kakelugnar.

Fastigheten Knaperssta 1 är golvvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett visst kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Långholmen är idag en plats med stora grönområden som används för rekreations- och fritidsaktiviteter. Mittpartiet av ön domineras fortfarande av fäng-

elsekomplexet som avvecklade sin verksamhet på 1970-talet. På ön finns flera kulturhistoriskt värdefulla miljöer som skyddas i stadens översiktsplan. Till dessa räknas Sjötullens byggnad från 1700-talet, Karlhälls gård, Mälarvarvet och delar av det före detta fängelset.

Inom fängelsekomplexet har största delen av bebyggelsen ett stort kulturhistoriskt värde. De äldsta delarna av anläggningen tillhörde malmgården Alstavik som Kronan köpte in 1724, och vars huvudbyggnad uppfördes på 1670-talet. Här inrättades ett spinn- och rasphus, det vill säga en arbetsinrättning för bland annat småkriminella, prostituerade och tiggare. Under 1740- och 1750-talet uppfördes flera byggnader enligt ritningar av stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg. Sedan dess har fängelseystemet

FASADEN MOT SÖDER. FOTO: J. MALMBERG.

reformerats flera gånger vilket avspeglas i om- och tillbyggnader av fängelsemiljön. Till denna hör även ett flertal byggnader utanför fängelsemurarna som används som bostäder.

HISTORIK

Planer på nya arbetarbostäder

Under tidigt 1900-tal hyrde fängelsestyrelsen bostäder till sin personal i huset "sjötullen". Huset som hyrdes av staden var dock omodernt och genom ett tillägg i ett kontrakt 1918 bestämde staden att alla eventuella förbättringar av huset skulle tillfalla dem utan ersättning. Dessutom kunde de säga upp kontraktet med ett års varsel. Dessa osäkra förutsättningar, tillsammans med husets dåliga standard, resulterade i ett behov av att bygga nya bostäder på fängelsets egen mark.

Gustaf Lindgrens ritningar

År 1920 kom fängelsestyrelsen med kostnadsförslag, ritningar och planer till två stycken bostadslängor ritade av arkitekt Gustaf Lindgren, tidigare känd för

att ha ritat polishuset på Kungsholmen. Båda husen innehöll 12 lägenheter. En statlig utredning stoppade planerna och föreslog istället att sex stycken fyrfamiljshus i villastil skulle uppföras. De nya husen skulle placeras mellan Knapersta och Karlshällsgård. Efter diskussioner kring kostnader, markförvärv och eventuell avveckling av fängelset återgick man till den ursprungliga planen med två bostadslängor. Kunglige Majestät beviljade dock bara pengar till ett hus för att sedan avvakta och se vad kostnaderna blev.

Gråbo uppförs

Huset som officiellt kallades "det nya bostadshuset", uppfördes och inflyttning skedde under 1923-1924. I folkmun kom det att kallas "Gråbo". Byggnaden placerades nordost om centralfängelsets kronohäkte. Enligt vissa källor medförde detta en diskussion hos fängelsestyrelsen om dess placering var för nära fängelset och fångarnas förbättring därmed kunde störas.

Huset uppfördes i sten med två våningar, inredd vind och källare. Dess karaktär var tidstypisk med

FASADEN MED VY FRÅN NORDVÄST. HÄR SYNS HUSETS TRAPPLOPPSUPPBYGGNADER SAMT DE SVÄNGDA GAVELPARTIERNA.
FOTO: J. MALMBERG.

putsade fasader, spröjsade fönster och brutet tak med svängda gavelkrön. Invändigt inreddes två lägenheter per plan, varje lägenhet hade två rum och kök samt skafferi och klädkammare i anslutning till hallen och köket. I källaren låg en gemensam tvättstuga.

Upprustning och renovering

År 2013-2014 genomfördes ett stambyte och en modernisering av fastigheten vilket innebar att lägenheterna fick nya kök och toalett med dusch, innan dess fanns endast dusch i källaren. Bortsett från den utökade toaletten genomfördes inga planförändringar och äldre delar och detaljer bevarades. I huset installerades fjärrvärme, fönstren renoverades och ny tvättstuga inreddes samt källarförråd.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huset består av två våningar med inredd vind och källare. Fasaderna är putsade i beige kulör och dekorativt utformade med fält i slätputs och spritputs och en fris som löper runt hela byggnaden. Taket är brutet

med svängda gavelkrön. Den övre delen av taket är tegeltäckt och den fallande delen av plåt. I taket finns takkupor och plåtklädda skorstenar. Den norra fasaden präglas av de två framträdande trapphusen med uppskjutande del. Lägenhetsfönstren är sekundära och grönmålade och i huvudsak avdelade till två bågar. I trapphuset finns ursprungliga fönster, bland annat lunettfönster, bevarade som kompletterades med nya innanfönster 2014. De två trapphusentréerna består av grönmålade dörrar med öppningsbart sidostycke, dekor och fönsterglas.

Interiör

Trapphusens golv och trappor är av terrazzosten, väggar och tak är putsade. I trapploppet finns en rund handledare av trä och högst upp ett smidesräcke. Lägenhetsdörrarna är ursprungliga med tre fyllningar och samtida profilerade foder. Varje lägenhet har en innandörr med fyllningar i smygen emellan samt äldre trägolv, profilerade socklar, fönsterfoder och dörrar med tre fyllningar. I några lägenheter finns kakelugnar kvar. Kök och badrum är från 2013-2014.

I LÄGENHETERNA FINNS BLAND ANNAT BEVARADE GARDEROBSUTRYMMEN. FOTO: J. MALMBERG.

RUND, VIT KAKELUGN OCH URSPRUNGLIGT BRÄDGOLV.
FOTO: J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.